

Rosta Miklós, Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtan Intézet, egyetemi docens

E-mail: miklos.rosta@uni-corvinus.hu¹

AZ ILLIBERÁLIS EGYENSÚLYA ÁRA

Optimista lehet-e 2024 februárjában egy magyar közgazdász a magyar gazdaság fejlődésének lehetőségeit illetően? Attól függ, hogy milyen elvárásai vannak. Ha megelégszik azzal, hogy – bármely csekély – gazdasági növekedés legyen 2024-ben, illetve ne következzen be államcsőd, akkor lehet optimista. Ha azonban abból a szempontból tekint a magyar gazdaságra, hogy képes-e a következő időszakban ütemesen felzárkózni Európa központi országaihoz, és képes-e a környező poszt szocialista országokhoz hasonló jólétet biztosítani a magyar lakosságnak, akkor inkább a pesszimista várakozások a reálisak.

A magyar gazdaság a következő években a saját növekedési potenciálja² alatt fog teljesíteni, a lakosság jóléte és fogyasztása az Európai Unió sereghajtó országai között lesz. Ennek oka a gazdaság duális struktúrája, amely részben az elmúlt évtized elhibázott gazdaságpolitikájának köszönhető. A duális gazdaság a rendszerváltozás után mindig is jellemző volt, de a dualitás az Orbán-kormányok idejében dominánssá vált. Ennek a struktúrának a kialakulása szorosan összefügg az ország politikai rendszerének átalakulásával, az illiberális állam kiépülésével, vagy ahogy Szergej Gurijev és Daniel Treisman fogalmaz, az információs autokrácia kialakulásával (Gurijev & Treisman, 2019).

Az illiberális rendszer gazdasági szempontból szuboptimális környezetet jelent. Az állam szelektív beavatkozása³ a piac működésébe jelentős hatékonyságvesztéssel jár. Az Orbán-rendszerhez hűséges tőkés osztály kialakítása – amelyet Láncki (2015) a rendszer céljának nevezett a korrupciónál szóló, elhíresült nyilatkozatában⁴

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7327-473X>

<https://doi.org/10.47630/KULG.2024.68.1-2.146>

² A növekedési potenciál jelentéséről lásd Halmi (2023). McKinsey & Company (2020) 4 százalékos növekedési potenciállal számol.

³ Ahogy Csaba (2021:16) fogalmaz: „Az illiberális modell legfontosabb jellemzője az erősödő bizalom az állami – túlnyomórészt titkos, csak utólag ismert – döntésekben a beruházások, szabályozások és gazdasági tevékenységek részletei terén.”

⁴ Láncki (2015): „Amit korrupciónak neveznek, az gyakorlatilag a Fidesz legfőbb politikája. Ezen azt értem, hogy olyan célokat tűzött ki a kormány, mint a hazai vállalkozói réteg kialakítása, az erős Magyarország pilléreinek a kiépítése vidéken vagy az iparban.”

–, versenyképtelen, az államtól minden szempontból függő, járadékvadászattól élő és abból növekvő gazdasági szereplőket hozott létre. Ezek a járadékvadász gazdasági szereplők egyre több piacon jelennek meg, kiszorítva a versenytársaikat, gyakran állami segítséggel. Az általuk birtokolt, irányított vállalatok jellemzője, hogy nem innovatívak, mert nincs olyan ösztönzési mechanizmus, amely erre sarkallná őket. A fő bevételük a járadék, amelyhez nem szükséges, vagy másképp – nem produktív módon – szükséges innoválni (Baumol, 1996). Emellett a politikai kockázatok miatt az időhorizontjuk is jóval rövidebb, így sokkal inkább osztalékfizetésre vagy más vállalatok felvásárlására használják járadékaikat, mint kockázatos és hosszabb távon megtérülő innovatív beruházásokra. A járadékvadászattól térnyerése együtt jár a magyar tulajdonú és a piacon versenyző vállalkozói réteg arányának csökkenésével, ami nem csak a gazdaságnak rossz, de csökkenti a lehetőségét annak, hogy Magyarország ismét liberális demokráciává válhasson (Audretsch & Moog, 2022).

Azt a működési modellt, amellyel az Orbán-rendszer jellemezhető, Gurijev & Treisman (2023) *Spindiktátorok* című könyvükben alaposan körbejárták. Meglátásuk szerint a spindiktatúrák működési modellje a versenyképesség, az innováció és a fejlődés ellen hat. A társadalom szándékos elzárása a tudástól, a társadalmi párbeszéd lehetőségének szisztematikus és radikális csökkentése a gazdasági növekedés kárára megy, mert korlátozza a társadalmi hálózatok kialakulását és működését. Pedig a társadalmat átszövő, széles hálózatok jelentik a gazdasági növekedés egyik legnagyobb forrását. Magyarország modernizációját és felzárkózását szintén gátolja, hogy az Orbán-rendszer ügyesen akadályozza a posztindusztriális értékek elterjedését a magyar társadalomban.⁵ Ez ugyancsak a nemzet jövőbeli jólétének veszélyeztetését jelenti, hiszen a társadalom nem alkalmazkodik a jövő kihívásaihoz, hanem a múltban akár még sikereket is hozó, de a mai globalizált világhoz már nem illeszkedő értékeket konzervál, egyúttal stabilizálja a politikai és a vele szorosan összefonódó gazdasági elit hatalmát. Györffy (2022:110) ennek a súlyos hatásaira mutat rá: „Az intézmények fejlesztése nélkül, a vállalkozói szellem erősítése és a tudásalapú gazdaság feltételeinek megteremtése nélkül ez a stratégia (az Orbán-kormány gazdaságstratégiája – beszúrás tőlem: R.M.) nem vezethet konvergenciához”. A politikai kapitalizmus (Holcombe, 2018) tipikus rendszere jön létre, a rablóállam főbb jellemzőivel (Vahabi, 2016, 2022). A hatalmat birtokló politikai és gazdasági

⁵ A könyv az alábbiakat tartja a posztindusztriális társadalom jellemzőinek: „A kreatív, információban gazdag munka szerepének felértékelődése – A felsőoktatás elterjedése – A ‘túléléssel kapcsolatos értékek’ helyébe az ‘önkifejezéssel kapcsolatos értékek’ lépnek – Az új kommunikációs technológiák elterjedése (Gurijev & Treisman 2023:199).

elit – az intézményi közgazdaságtan emberképéhez igazodva – opportunistá, azaz döntései során kizárólag a saját érdekeit veszi figyelembe, és akár a szabályok áthágásával vagy azok folyamatos módosításával éri el célját, amely nem más, mint a hatalom mindenáron történő megtartása (Kornai, 2018). E cél érdekében a rendszer erőteljes centralizált és autonómiaellenes, legyen szó gazdaságról, politikáról, kultúráról vagy államigazgatásról (Kornai, 2016).

A globalizáció továbbra is jelentős hatást gyakorol az országra, azonban a világpolitika a szemünk láttára fordult fel, és ebbe a nemzetközi liberális rend belere-megett, amit Orbán Viktor próbál meglovagolni. A nemzetközi rend fennmaradását és domináns szerepét azonban véleményem szerint e növekvő kihívások nem veszélyeztetik. Bár a következő időszakban erősödő szembenállásra számítok a globális hatalmak között (elsősorban az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság között), amely a globalizáció eredményeit roncsolja és hátráltatja annak további elmélyülését. A globalizációt magát azonban visszafordíthatatlan társadalmi jelenségnek tekintem, amely jól illeszkedik az emberiség történeti fejlődésébe, organikusan jött létre, így a jelen megtorpanás inkább átmeneti, mint stabil trend (Harari, 2018).

Magyarország gazdaságilag erőteljesen integrálódott az euroatlanti régióba; bár Orbán Viktor kommunikációja ellenséges a Nyugattal, az integráció ellen nem fog tettekkel is fellépni, mert annak fenntartása az érdekében áll. Az Európai Unió részeként sokkal fontosabb szerepben tud tündökölni keleti partnerei szemében, legyenek ők kínai, orosz, közép-ázsiai vagy kaukázusi autoriter vezetők. Nekik leginkább akkor érdekes az orbáni Magyarország, ha a nyugati világrend részeként kooperálhatnak vele, az unión kívül jelentősen csökkenne az érdeklődésük. Az Európai Unió tagjaként különben is számos olyan előnyben részesül Magyarország, amelyről az Orbán-kormány aligha mondana le. Ilyen a finanszírozás – még ha döcögősen folyik is a támogatás az államkasszába –, és ilyen a politikai kockázat alacsony szintje is a nagy nemzetközi hitelminősítőknél.⁶ Utóbbi megnyugtatja a nyugati (és keleti) multinacionális befektetőket, és fenntartja a működő tőke beáramlását az országba, illetve a nyitott, a Nyugat felé könnyen átjárható határokat, amelyekeken keresztül a rendszerrel nem szimpatizálók kis tranzakciós költség mellett elhagyhatják az országot, így nem szavaznak az Orbán-rendszer ellen (Kelemen, 2020).

A magyar gazdaság kitettsége a multinacionális vállalatoknak jelentős, hiszen kicsi, nyitott és a globális értékláncokba szervesen betagozódott. A hazánkban ter-

⁶ Ahogy a Fitch (2023) elemzése fogalmaz: „Magyarország közepes WBGI-rangsorolással rendelkezik, a 62. percentilisen, ami szilárd intézményeket tükröz, az EU-tagsággal támogatva, ugyanakkor aggodalmakat vet fel a jogállamiság gyengülése.”

melő multinacionális vállalatok – akár nyugati, akár keleti vállalatokról van szó – számára is kiemelkedően fontos, hogy Magyarország az Európai Unió tagjaként a nyugati gazdasági rendszer része maradjon. Ezek a globális piacokra termelő vállalatok hozzájárulnak a gazdaság növekedéséhez, exportképességéhez, adókkal egyúttal stabilizálják az orbáni illiberális rendszert működését.

Olyan kifinomult egyensúlyi helyzet állt elő, amely a magyar társadalomnak és a magyar gazdaságnak szuboptimális és az ország jövője szempontjából káros, azonban minden érdemi befolyással rendelkező szereplőnek megfelel. Tökéletes a hatalmat birtokló magyar politikai és gazdasági elitnek, a betelepülő multinacionális vállalatok központjainak és az Európai Unió többi tagállamának is. Magyarország bent ragad az illiberalizmus mocsarában, azonban nem süllyed el, nem válik diktatúrává, és a gazdasága is lassú, de növekvő pályán tartható. A modell külső segítséggel fenntartható, de a régiós országokhoz viszonyítva leszakadó pályán mozog. Kicsi esélyét látom, hogy rövid távon Magyarország újra liberális demokráciává váljék, és gazdasági rendszerének főbb illiberális tulajdonságai megváltozzanak. Ehhez a társadalomnak Münchhausen báróként kellene saját magát kirángatnia a rendszer fogságából. Reménykeltő azonban, hogy ez nemcsak a mesében lehetséges, hanem a valóságban is.

Hivatkozások

- Audretsch, D. B., & Moog, P. (2022). Democracy and entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 46(2), 368–392. <https://doi.org/10.1177/1042258720943307>
- Baumol, W. J. (1996). Entrepreneurship: Productive, unproductive, and destructive. *Journal of Business Venturing*, 11(1), 3–22. [https://doi.org/10.1016/0883-9026\(94\)00014-X](https://doi.org/10.1016/0883-9026(94)00014-X)
- Csaba, L. (2021). Illiberal economic policies. In *Routledge Handbook of Illiberalism*, 674–690.
- Fitch (2023). *Rating Action Commentary*. Fitch Affirms Hungary at 'BBB'; Outlook Negative, december 15. <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-affirms-hungary-at-bbb-outlook-negative-15-12-2023>
- Guriev, S., & Treisman, D. (2019). Informational autocrats. *Journal of economic perspectives*, 33(4), 100–127. <https://doi.org/10.1257/jep.33.4.100>
- Gurijev, S., & Treisman, D. (2023). *Spindiktátorok. A zsarnokság változó arcai a 21. Században*. HVG Kiadó Zrt.
- Györfly, D. (2022). The middle-income trap in Central and Eastern Europe in the 2010s: institutions and divergent growth models. *Comparative European Politics*, 1–24. <https://doi.org/10.1057/s41295-021-00264-3>
- Halmi, P. (2023). Fenntartható növekedés, növekedési potenciál. A potenciális növekedés irányzatai az Európai Unióban. *Pénzügyi Szemle*, 69(1), 47–64. https://doi.org/10.35551/PFQ_2023_1_3
- Harari, Y. N. (2018). *Sapiens. Az emberiség rövid története*. Central Kiadói Csoport.

- Holcombe, R. G. (2018). *Political capitalism: How political influence is made and maintained*. Cambridge University Press. <https://www.amazon.com/Political-Capitalism-Maintained-Cambridge-Economics/dp/1108471773>
- Kelemen, R. D. (2020). The European Union's authoritarian equilibrium. *Journal of European Public Policy*, 27(3), 481–499. <https://ssrn.com/abstract=3450716> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3450716>
- Kornai, J. (2016). Még egyszer a „rendszerparadigmáról”. Tisztázás és kiegészítések a poszt szocialista régió tapasztalatainak fényében. *Közgazdasági Szemle*, 63(10), 1074–1119. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2016.10.1074>
- Kornai, J. (2018). *Láttelelet: Tanulmányok a magyar állapotokról*. HVG Kiadó Zrt.
- Lánczi, A. (2015). Viccpartok színvonalán áll az ellenzék. *Magyar Idők*, 2015. december 21. <https://www.magyaridok.hu/belfold/lanczi-andras-vicepartok-szinvonalan-all-az-ellenzek-243952/>
- McKinsey & Company (Smit, S., Jánoskúti, L., Havas, A., Puskás, P., & Békés, M.) (2020). *Repülőrajt. A magyar gazdaság növekedési pályája 2030-ig*. 2020. november. <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Locations/Europe%20and%20Middle%20East/Hungary/Our%20Insights/Flying%20start%20Powering%20up%20Hungary%20for%20a%20decade%20of%20growth/McKinsey-Hungary-2030-Report-HU.pdf>
- Vahabi, M. (2016). *The political economy of predation: Manhunting and the economics of escape*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316460139>
- Vahabi, M. (2022). *Destructive Coordination, Anfal and Islamic Political Capitalism: A New Reading of Contemporary Iran*. Springer International Publishing, Cham. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-17674-6>